

ÖSZZEHASONLÍTÓ IRODALOMTÖRTÉNELMI LAPOK.

ZEITSCHRIFT FÜR VERGLEICHENDE LITTERATUR.

JOURNAL DE LITTÉRATURE COMPARÉE.

PERIODOICO DE LITTERATURA
COMPARADA.

GIORNALE DI LITTERATURA
COMPARATA.

PERIÓDICO DE LITERATURA
COMPARADA.

COMPARATIVE LITERARY JOURNAL.

TIDSKRIFT FÖR JEMFÖRANDE
LITERATUR.

TIJDSKRIFT VOOR VERGELIJKENDE
LETTERKUNDE.

TIMARIT FYRIR BÓKMENTA
SAMANBURDH.

C'est un idéal pauvre, un idéal peu élevé, de n'écrire que pour une seule nation; quant à l'esprit philosophique, il lui repugne de respecter de pareilles bornes. Il ne saurait faire halte près d'un fragment — et lanation, même la plus importante, est-elle plus qu'un fragment? . . . SCHILLEB.

Szerkesztik és kiadják: DR. BRASSAI SÁMUEL és DR. MELTZL JÚGÓ.

BUREAU DE RÉDACTION: KOLOZSVÁR, FÖTÉR, TIVOLI-HÁZ (HONGRIE).

IRÓTÁRSÁK. (COLLABORATEURS.) Dr. Amiel Fréd. egyet. tanár Genfben. — Anderson Rasmus, a Wisconsin-University tanára Madisonban (Amerika E.A.) — Dr. Avenarius R. egyet. tanár Zürichben — Haynes James, a British Museum könyvtár hivatalnok Londonban — De Beer Taco H. a „Noord en Zuid” szerkesztője Amsterdamban. — De Benjumea Diaz, a Lissaboni „Academia Real das Sciencias” tagja Londonban. — Dr. Betteloni V., magántudós Veronában. — Gróf Cipolla F. magántudós Veronában. — Cannizzaro T. magántudós Messinában — Carrion Antonio Luiz a „Revista de Andalucia” kiadó-szerkesztője Malagában. — D. Cassone Giuseppe magántudós Notóban (Sicilia) — Chattopádhyaia Nisi Kánta Lipszében. (Calcutta.) — Dr. Dahlmann R. a „Zeitschr. d. Vereins f. niederdeutsche Sprachforschung” szerkesztője Lipszében. — Dr. Dederding gym. tanár Berlinben. — Dr. Espino Romualdo Alvarez, a „Real Academia Gaditana” főtiktára, Cádizban. — Dr. Frazerroll G. magántudós Veronában. — Dr. Gierse A. szerkesztő Naumburgban. — Hart H. a „Deutsche Monatsblätter” főszerkesztője Bremenben. — Hart J. szerkesztő Berlinben. — Dr. Hóman Ottó egyetemi tanár Kolozsvárt — Imre Sándor, egyetemi tanár ugyanott. — Jochumsson Mátyás, a „Thjódhólfur” kiadó-szerkesztője Reykjavíkban (Izland). — Kirschner J. a „Litterar. Verkehr” és a „Deutsche Böhmen-Gesellschaft” szerkesztője Berlinben. — Katscher L. magántudós Londonban. — Lindh Th. magántudós Borgóban (Finnland.) — Koltzoff-Massalsky Helén hercegnő, sz. Ghika hercegnő (Dora d'Istria) Párisi „Földrajzi társ.” tiszt. tagja stb. Firenzében. — Don Leoncio Larrivera magántud. Granadában. — Don Paбло de Maza, magántudós Cádizban. — Don Ramon Leon Malnez, a „Crónica de los Cervantistas” főszerkesztője Cádizban — Marzials Th. a British Museum könyvt. hivatalnok Londonban. — Mayet P. a cs. jap. Bióm Toko egyet. tanára Tokióban (Yédo.) — Milelli Domenico tanár Avolában (Sicilia.) — Dr. Minckwitz J. egyet. tanár Lipszében — Dr. Nerrlich P. gym. tanár Berlinben. — Dr. Óman V. az „Alliehanda för folket” szerkesztője Örebro-ban (Svédországban.) — Patuzzi G. L. tanár Veronában. — Podhorszky L. a magy. Akadémia lev. tagja Párisban. — Rapisardi M. egyet. tanár Cataniában. — Dr. Seherr Johannes, műegyetemi tanár Zürichben. — Schmitz F. J. k. tanár, a Berlini „Gesellschaft für das Studium der neueren Sprachen” tagja Aschaffenburgban. — Dr. Schott Wilhelm, egyetemi tanár Berlinben. — De Spuches di Galati J. herceg, az „Accademia delle scienze” elnöke Palermóban. — Dr. Storek W. a por. k. Akadémia tanára Münsterben. — Staufe-Simiginovics, cs. k. tanár Czernowitzban — Szamosi J. egyet. tanár Kolozsvárt. — Dr. Szilasi G. egyet. tanár ugyanott — Dr. Teichmann A. egyetemi tanár Baselben. — Dr. Teza Emilio egyetemi tanár Pisában — Thorsteinsson Stelingrimur, magántudós Reykjavíkban (Izland). — Dr. Wernecke H. tanár Bornában — Dr. Weske M. egyet. magántanár Dorpatban — Dr. Wessely J. E. magántudós Lipszében — Wolter E. stud. philol. slav. Dorpatban. — P. Werthanes Dr. Jakudislan Brassóban. (Konstantinápoly.) — S. van Straelen, a British Museum könyvt. hivatalnok Londonban. — Stempel M. magántudós Berlinben. — Dr. M. Vogler, a „Studienfreund” szerkesztője Lipszében. — Forestier Auber, magántudós Philadelphában. — Dr. Gwinner W. magánt. M. m. Frankfurtban. — Ahschoff E. magántudós Münsterben. — Dr. Körber G. egyetemi tanár Boroszóban. — Szabó Károly, egyet. tanár Kolozsvárt. — Diósi Arthur, a Junr. Cosmopolitan Club elnöke Londonban. — Dr. Rollett H. városi levéltárnok Badenben. — Dr. Zimmerer Helén, magántudós Londonban. — Dr. Kautz A. egyet. tanár Kolozsvárt. — Bozzo Giuseppe, egyet. tanár Palermóban. — Ingram John, magántudós Londonban.

SOMMAIRE DU No XL. — VOL. IV. No 10.

Szabó. Az ó-szász guttural-media szabatos kiejtése. A Héliand allitterációjából következtetve. (Die Aussprache der as. Guttural-Media aus der Allitteration des Héliand gefolgert.) p. 173. — Irodalmi szemle, külföldi. (Ausländische Revue.) p. 175. — Bibliographie Nrr. 148—149. p. 178. — Correspondance. p. 178.

Sämtliche Artikel unseres polyglotten Organs (zugleich eines solchen für Höhere Übersetzungskunst und sogenannte Welllitteratur) sind Original-Artikel, deren Nachdrucks-, bez. Übersetzungsrecht vorbehalten bleibt.

AZ Ó-SZÁSZ GUTTURAL-MEDIA SZABATOS KIEJTÉSE.

A HELIAND ALLITTERATIÓJÁBÓLKÖVETKEZTETVE.

Az ó-szásznak, mint alnémet nyelvnek úgy látszik megvolt az a sajátága, hogy a guttural-media **g**-t azonosította a palatal-spirans **j**-vel. E sajátágot még ma is észlelhetni az al-német dialectusokban [pl. még az erdélyi szász (ss) nyelvben is: *Geographie = Geographie; Paedagogik = Paedagogik stb.*] Legvilágosabban mutatja e tüneményt a Héliand nyelve, melyben **g** és **j** számtalanszor allitterál egymásra. E tüneményt alig tekintheti kivételnek; több jogosultsággal állíthatni, hogy az ó-szászban a guttural-media **g** az előhangban (*Anlaut*) **j**-nek mondatott ki. Ezen állítást bebizonyítani alig is lehetséges, mégis helyessége jogosultabb mint a Rückert Henriké*), melyet Héliandkiadásáéhoz bevezetésében felhoz, hol a XXVI. lapon szóról-szóra ezeket mondja: „Nach der Besonderheit der as. Aussprache klang j im Anlaut dem g sehr ähnlich, d. h. das eine wie das andere wahrcheinlich wie eigentlich **gh** oder **g** richtiger als mit der Media **g** bezeichnet Laut . . .“ j mint palatal-spirans (*Gaumenhaucher*) bizonyára j volt mindig. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a j az az új-felnémetben is csakis az előhangban (*Anlaut*-ban) áll, (a behangban — *Inlaut*-ban — csak összetételeknél, ott is tulajdonképpen az eredeti *Anlaut*-ban van).

A következőkben ki vannak írva mindazoknak a verssoroknak számai, melyekben a guttural-media és a palatal-spirans egymásra allitterál, a nélkül, hogy Bergmann F. W.**)— a legszellemdebb Eddista csak, a fájdalom már elhunyt Holtzmann A. kivételével — mely kutatásom alapuló új theoriája egész terjedelmében tekintetbe jött volna; csakis a Rask (*Veiledning til det Islandske Sprog. Copenh. 1811*) óta fennálló mássalhangzós (*consonantische*) alliteratio szem elbít tartásával; sőt még a disjunctív mássalhangzókba átmenő alliteratio (*inlautende Alliteration*) is egészen mellőzötlet.

Sajátágos tünemények az én nézetem szerint még a Héliand alliteratiojában e nevek: *Hierusalém* és *Hierichô*, melyek **g** vagy **j**-re

*) Rückert H. Heliand. Leipzig F. A. Brockhaus 1876.

**) Bergmann F. W., *Weggewohnts Lied (Vegtams Kvíða) etc. Gedichte der Edda krit. hergest. übers. u. erklärt.* Strassburg, 1875. 15 és köv. l.

rimelnek, álljanak azok a verssorban akár főoszlop (*höfudstafn*), akár mellékoszlop (*stúðlar*) gyanánt; mert e két szóndal megtartotta a Héliand szerzője a görög transscriptiot; ezért **j**-nek olvasandó e szavak előhangja (*Anlaut*), és mivel úgy **g**-re mint **j**-re — és csak is ezekre — allitterálnak, ez döntő bizonyítékot szolgáltat arra, hogy az ó-szászban a **g**-t úgy ejtették ki, mint a **j**-t s hogy Meltzl tanár Héliandkiadásában tett f. észrevétele helyes.

I. **G.** mellékoszlop, **J.** főoszlop :

Heyne Moritz. Heliand. Mit ausführlichem Glossar. Zweite verb. Aufl. Paderborn Ferd. Schöningh 1873. 8°. VII+375:

133.	198.	236.	242.	313.	458.	696.	700.
780.	865.	873.	970.	977.	1159.	1227.	1252.
1335.	1473.	1596.	1976.	2072.	2075.	2079.	2138.
2138.	2171.	2251.	2360.	2381.	2423.	2680.	2704.
2704.	2729.	2776.	2806.	2851.	2897.	2997.	3046.
3046.	3053.	3086.	3108.	3121.	3152.	3184.	3278.
3278.	3309.	3517.	3735.	3749.	3822.	3834.	3880.
3880.	3885.	4003.	4012.	4096.	4150.	4192.	4272.
4272.	4458.	4507.	4524.	4554.	4564.	4634.	4658.
4658.	4719.	4724.	4726.	4734.	4757.	4771.	4777.
4777.	4813.	4861.	4950.	4957.	4971.	5091.	5106.
5106.	5135.	5216.	5224.	5225.	5242.	5277.	5698.
5698.	5718.	5759.	5782.	5834.	5840.	5866.	5868.
5868.	5873.	5897.	5916.	5948.	5967.	5972.	

(100-szor.)

II. **G.** és **J.** mellékoszlop, **G.** főoszlop :

92.	110.	167.	254.	357.	548.	628.	711.	757.
776.	914.	930.	949.	1149.	1261.	2000.	2002.	2088.
2088.	2192.	2234.	2321.	2466.	2659.	2665.	2688.	2712.
2712.	2734.	2738.	2857.	2865.	2985.	3038.	3225.	3298.
3298.	3469.	3498.	3770.	3784.	3929.	3953.	4183.	4427.
4427.	4467.	4482.	4501.	4531.	4574.	4601.	4631.	4637.
4637.	4806.	4831.	4941.	4960.	5152.	5162.	5312.	5407.
5407.	5431.	5489.	5542.	5574.	5619.	5767.	5899.	5908.

(66-szor.)

III. **G.** és **J.** mellékoszlop, **J.** főoszlop :

1127.	2125.	2285.	2795.	3177.	3258.	4480.
4702.	4722.	4828.	5296.	5721.		

(12-szer.)

IV. **J.** magára, **G.** nélkül, mint mellékoszlop, **G.** mint főoszlop :

19.	72.	75.	80.	148.	218.	326.	463.	579.
769.	994.	1020.	1117.	1130.	1151.	1181.	1258.	2135.
2135.	2340.	2436.	2700.	3061.	3110.	3472.	3558.	3613.
3613.	3717.	3720.	3956.	3988.	4068.	4112.	4137.	4205.
4205.	4265.	4461.	4617.	4738.	4847.	4939.	4948.	4955.
4955.	5020.	5064.	5114.					

5147. 5214. 5240. 5295. 5389. 5617. 5672.
5829. 5876. 5883. 5895.

(58 szor.)

V. Hierusalém allitterál J-re:

61. 97. 532. 766. 788. 791. 833. 910. 3522.
3544. 3703. 3983. 4017. 4128. 4202. 4216. 4548.
5111. 5958. 5970. 5983.

(21-szer.)

VI. Hierusalém allitt. G-re:

88. 452. 461. 612. 806. 1081. 3089. 3673.
3685. 3709. 4164. 4535. 5258.

(13-szor.)

VII. Hierichó allitt. G-re:

3548. 3636. 3656.

(3-szor.)

VIII. Hierichó allitt. J-re:

3626.

(1-szer.)

A felhozott adatokból látható, hogy a g-nek mindenesetre j-hez legalább hasonló hangzása volt az ó-szászban, mert különben két különböző hangzású missalhangzónak egymásra való rtmeltetése nem volt volna lehetséges; — e merész szabadságot az akkori időnek egy költője sem engedte volna meg magának.

Kolozsvár. M. k. közléptan. Tanárképezde 1877/78.

Szabó Nándor.

RÖVID IRODALMI SZEMLE.

RÖVID KÜLFÖLDI SZEMLE.
KURZE AUSLAENDISCHE REVUE.

Albániai irodalom. ○ Az Académie des Inscriptions et Belles-Lettres 1878. április 5. ülésében Benloew „Le plan de la langue albanaise” mindenesetre sajátos cizimű értékesítését mutatta be. Az albániai nyelv elemeinek nagyobb részét török, szláv, olasz (italiote) és kelta eredetűnek mondja. A mi hátra marad, azt szerinte talán pelasz eredetűnek kellene tartani. Körülbelül hasonló véleményben van t. irótársunk Ó Fensége Dora d'Istria hercegnő, mely vélemények hozzánk intézett több rendbeli levelében, ugymint régebben megjelent több rendbeli műveiben adott kifejezést. (Többek közt a Revue des deux Mondes 1866. május 15. kötetében ily cizimű egy essayében: „La Nationalité Albanaise d'après les chants populaires”, mely annak idején nagy felűntést okozott.) — A híres vitéz Skander Beg nemzete legalább is oly mérvben érdemi meg az aesthetikus figyelmét mint 915

a bolgar, vagy akármely többi balkánszigeti nép. Az Aegyztomban élő albániai költő Mitko Euthymio megindított albániai néphagyományokat, népdalokat stb. tartalmazó Alexandriában új görög cizimmel és bevezetéssel f. é. megjelent fölötté beces évkönyvet, melynek első kötetét tettük. Visszatérünk még az érdekes műre, nemcsak későbbben andó Bibliographiánkban. Cizme: *Αλβανική Μέλησα*.

Német irodalom. * * Az összehasonlító és fordítói irodalomra nézve, folytonosan áll régi észrevételünk, hogy Németországban kiváló előszeretettel és ügyességgel ültetnek át ugyan minden nemzet irodalmából, jelesen a szláv nemzetekéből, költőket is; csak egyedül a magyar irodalmat mellőzik. De ez utóbbi maga egyedül az oka, a mennyiben ezen a téren egészen tétlenül, összetett kezekkel, teljes egy decenniumot hagyott elfolyni, alkotmánya visszanyerése óta; a nélkül, hogy lerázza volna nyakáról az idegen, de mégis félhivatalos (!) lapokat, melyek valóságos Echenesi-bátorsággal és kitarással néhol még feltartóztatni merik a kormány alkotta legfontosabb magyar cultur-intézeteket, mihelyt ezek csak önállóságra töreksenek (mint p. a kolozsvári egyetemet, mely fennállása óta jelesen a félhivatalos német közlönyökben sajátoságos — figyelem állandó czéltáblája volt). Nem akarjuk lapunkat ily egynapelőkre czélzó idézetek tárházává lealaesonyítani; levén különben is csak tisztán irodalomtörténelmi feladatunk, melynek érdekei azonban az általános elkorcsosodás folytán szintén némileg érintvők, csak általánosságban ismételjük, ezen a helyen is, hogy a magyarországi pseudonémet-pseudomagyar irodalmat nemcsak hogy lehetővé teszik magukat jó patriotáknak tartó budapesti irod. körök tagjai, hanem még biztatván azt s magasztalván, megelégszenek vele, sőt a tősgyökeres (azaz Németországi stb.) érintkezési pontokat, jelesen a külföldben nehogy felkeresnék, hanem systematice kerülik; abban a jámbor localpatrioticus-abderiticus hitben, hogy p. tősgyökeres német érintkezési pontok cultiválása hazánknak kárára válnék, ellenben p. a budapesti korcsnémettség cultiválása csak hasznára!* Tehát hasonlitanak ahhoz a favágóhoz, ki a tölgy ágára ráül, hogy azt maga alatt elvágja. Szándékunk levén ezentúl teljes hallgatással mellőzni az efféle tárgyakat, figyelmeztettünk erre, még egyszer legutoljára, ezen a helyen, és pe-

*) Van-e hazánkban irod. intézet, melynek tisztelőbeli tagjai közt egyetlen valódi német költő ülne? . . . Nincs. De legio a Fertály-Lenaucsák száma köztük.

dig egyedül csak azért: nehogy indolentiával vadozjon minket is az utókor, mely e részben kíméletlen ítélletet fog mondani**). . . . Hogyha tehát, specialis magyar álláspontról tekintve, sok biztatód nem is nyújt az óriási német fordítói irodalom jelenleg; legalább a magyar tárgy eredeti német költemények nagy száma, mely, apadást az utóbbi években sem mutat, némi vigaszt nyújthat s bizonyítja, hogy érdekel viseltetik irántunk Németország, mihelyt csak nyelvünk s egyéb akadályok nem állanak utban, mint a melyeket a Magyarak kötelessége elhárítani az által, hogy az érdekeltséget és figyelmet direct uton leköti, és így mintegy kényszeríti az idegent, hogy magyarul is tanuljon legalább némileg — érteni. (Példa erre legközelebb nem csak egyik philologusunk commentált szép Pindar-edíciója, mint a melyet az elsőrangú philologok Németországban, magyar szövegjegyzetei daczára, idegen segítség nélkül is, felhasználnak és — értettek; hanem polyglott kis szaklapunk is, mely rövid 2 évi fennállása óta többrendbeli külföldi tudóssal megismertette alaposan a magyar nyelvet.) — A német irodalomból a magyar tárgy költemények közül, az utolsó évekből csak *Rollett* „Dózsa“-jára figyelmeztetünk s egyéb jelesdarabokra, melyekre még visszaterünk, mihelyt terünk megengedi. Ez ugyanazon ismeretes szabadsággöltő és martyr Dr. Rollet, kinek Petőfi halálára írt szép dalát korábban közzöltük. A többi magyar tárgyú darabjai a „Bibliographie“ cz. rovatunkban 135. sz. a közzölt gyűjteményében lelhetők. Az ismeretes *Grün Anasztáz*, legközelebbi új gyűjteménye (In der Veranda) szintén igen érdekes néhány magyar sujet-t tartalmaz, mely eddig kikerülte hazánk figyelmét.

Chinai irodalom. X *Chok Wong* író *Tien-Tsinből* Dora d'Istria hercegnőhez egy chinai odát intézett, melyet egyik közelebbi számunkban közlé fogjunk tenni fordítással együtt.

** Körösi Csomát érintve és majd a chinai-tibeti összehasonlító nyelvtudományra áttérve *Podhorszky L.* (1877 évi decz. 19-én kelt leveleiben következőképpen ír: „Emlékezik kegyed ez alkalommal K. Csomáról! Foucaux Párisi volt tibeti mesterem, honunk e nagy fiáról csak úgy beszélt, mint a tudomány egy felkelt apostoláról.

***) Ez ügyben legközelebbi terjedelmes intéjtelünk a nyéjas olvasó a helybeli Keresztény Magvető f. é. III. füzetében leli. Arra figyelmeltünk, hogy a szlávok francia közlőnyöket indítanak meg külföldön és egyéb irodalmi vállalatokat, melyeknek mármár előné kézfelfoghatón mutatkozó eredményeit neutralizálni kellene, hasonló külföldi szemlékkel, mert különben periculum in mora.

Számos munkáját általam a M. T. Akademiának is megküldte: ott hever az — a jövő nemzedékig. E valódi tudós ur, ki a Collège de France-ban Burnouf E. utóda volt, s egyszersmind a keleti nyelvek Akademiájában a Tibeti nyelvet tanította; halála előtt nekem adta át vagy 100 kis lapnyi tibet-chinai szavak összehasonlító füzetét. Drága emlékül megírtam; ha kora halála nem vágja el élte fonaldt — talán bevégezte volna ő e két nyelvnek paralleláját: négy évvel ezelőtt befejeztem én e nagy munkát; nagy terjedelméhez s erőmhez képest — vagy talán hasznára néze is, mert ki az egyik nyelvet tudja — ennek vezetése mellett — csakhamar magaevá tetheti a másikat. Mennyi idő kímélésevel!“

BIBLIOGRAPHIE.

- 148. *Hóman O.* Pindar versezetei. Krit. és magyarázó jegyzetekkel I. köt. Lípce. B. G. Teubner. 1876. Gr. 8° XXXVI+228. [Pindars Gedichte. Mit krit. u. erl. Ann. I. Teil.]
- 149. *Worsaae I. I. A.* Die Vorgeschichte des Nordens nach gleichzeitigen Denkmälern. Ins Deutsche übertragen v. J. Mestorf. Hamburg, Otto Meissner 1878. 8° 128. [Steinzeit 14—25. — Bronzezeit 46—62. — Eisenzeit 79—126.]

CORRESPONDANCE.

Olvasóinkhoz. Lapunk, mely eredetileg csak 2 évre volt tervezve, folytatni fogja — bene vixit qui bene latuit — utját jövőre is, csak-hogy latin és magyar főcímmel. Mindazonáltal testestől lelkestől magyar lap marad, ugymint eddig, ezental is, mindörökké s kérjük azt a kis, de disztinált és állandó olvasókört, melyet hazánkban volt szerencsés magának szerezni, hogy méltóztatassék becses figyelmére méltani, az idevágó német üzenetünket, melyet térszűke miatt csak jövőre közzíthetünk.

Új folyamunk első száma szokott módon 1879. január 15-én fog megjelenni. A legközelebbi számok tartalma többek közt: *Petrarca egy kiadatlan Sonetje*, felfedezte a Marcuskönyvtárban és a kéziratból írt legelőször közli *Podhorszky L. Párisban.* — *Le Livre des Gatos* (francia czikk) írta *Sr. Don Blas Leoncio de Peñar Granadaban.* — *Kalai Wodas.* (Der schwarze Wodas.) Ungarische Zigeuner-Volksballade. Originaltext, nebst Verdeutschung. Ineditum v. *Melzl.* — *Grün Anasztáz és Petőfi, összehasonlító irodalomtört. tanulmány.* Grünnek eddig kiadatlan két levelével. — *Baszk népballada a magyar királyról.* Eredeti szövegét magyar fordítással közli *Podhorszky L. Párisban.* — *Anti-Helmholtz* (német czikk) írta *Brassai-stb.* stb.

Előzetéseket egy-egy kötetre (3 frt. o. 6. 5-kros postalv.) az Ö. I. L. kiadóhivatalához Kolozsvárt. Főter Tivóli-ház. — Helyben Stein vagy Demjén-héz.